

Эліна СВІРЫДОВІЧ,
загадчык навукова-асветніцкага аддзела
Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры

“АД ПАЛЕСКІХ ІМХОЎ ДА АСВЕЙСКІХ КРЫНІЦ...” ДА СТАГОДДЗЯ НАРОДНЫХ ПІСЬМЕНнікаў БЕЛАРУСІ ІВАНА ШАМЯКІНА І ІВАНА МЕЛЕЖА

На пачатку лютага ў Дзяржаўным музеі гісторыі беларускай літаратуры адкрылася часовая літаратурна-дакументальная экспазіцыя “Ад палескіх імхоў да асвейскіх крыніц...”, прысвечаная 100-гадовым юбілеям народных пісьменнікаў Беларусі Івана Пятровіча Шамякіна (30 студзеня) і Івана Паўлавіча Мележа (8 лютага). Выстава распрацавана вядучым навуковым супрацоўнікам музея Палінай Саўген і па-мастацку ўвасоблена Генадзем Чыстым.

На рашэнне аб’яднаць у адной экспазіцыі двух класікаў беларускай літаратуры паўплывалі і каляндарная блізкасць іх нараджэння, і агульная малая радзіма – Палессе, і падабенства лёсаў прызыўнікоў 1940 г., і яшчэ ў юнацтве ўсвядомленая ўпэўненасць у пісьменніцкім пакліканні.

...Іван Шамякін пасля заканчэння сямігодкі паступіў у Гомельскі тэхнікум будаўнічых матэрыялаў, як сам прызнаваўся ў “Аўтабіяграфіі”, “ніколі не быў тэхнікам і толькі на юнацкаму непаразуменню трапіў...”. Ужо на трэцім курсе ён стаў адным з самых актыўных членаў літаратурнага аб’яднання пры абласной газеце “Гомельская праўда”. Творчае блашаванне Іван Шамякін атрымаў ад Міхася Лынькова: на дасланае ў “Полымя рэвалюцыі” апавяданне той адказаў маладому пісьменніку адмовай... і лістом-рэцэнзіяй на некалькіх старонках з дэталёвым аналізам і парадамі, “як трэба і як не трэба” пісаць. “*Не хто-небудзь – сам Лынькоў – праявіў увагу да маёй творчасці. Я ўсю вайну насіў гэтае пісьмо ў ранцы побач з пісьмамі жонкі маёй, Машы*”, – пісаў у аўтабіяграфіі Шамякін. Пазней менавіта Лынькоў назваў яго раман “Глыбокая плынь” (1949) “несумненным дасягненнем усёй беларускай мастацкай літаратуры”.

...Іван Мележ, скончыўшы дзесяцігодку з залатым медалём, паступіў, хоць не з першага разу, у Маскоўскі інстытут філасофіі, літаратуры і гісторыі імя М. Чарнышэўскага. У гэты ж час адбываецца дэбют 18-гадовага пачаткоўца ў друку: верш “Радзіме” апублікаваны на старонках газеты “Чырвоная змена”.

Дамінантная частка экспазіцыі, візуальная спасылка на герояў і кнігу “Карэнні і галіны” І. Шамякіна (Мінск, 1986), у якой апублікаваны артыкул “Палёт над Палессем”.

Цікава, што па матэрыялах фондаў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры можна скласці ўяўленне пра характар пэўнага творцы. Так, прыкладам, у розных калекцыях нашага музея 676 адзінак захавання, звязаных з імем Івана Пятровіча Шамякіна: рукапісы, кнігі з аўтаграфамі, газеты і часопісы з першымі публікацыямі твораў, ліставанне і тэлеграмы, пасведчанні, ганаровыя граматы і віншавальныя адрасы, медалі, манеты, сувеніры... Сярод дакументаў ёсць нават даведка аб здачы экзамену ў ДАІ і праязны білет у акуратнай чырвонай вокладцы на права бясплатнага карыстання гарадскім і сельскім транспартам (прывілея дэпутата Вярхоўнага Савета). Ёсць асабістыя рэчы, у тым ліку калекцыя з 13 гальштукаў, якія Іван Пятровіч вельмі любіў.

Матэрыялаў жа, звязаных з імем Івана Паўлавіча Мележа, у фондах музея ўсяго 94, і амаль усе яны трапілі да нас з архівамі іншых пісьмен-

МУЗЕЙНЫ
КВАРТАЛ

Праязны білет № 09519 Івана Шамякіна, выданы Президыумам Вярхоўнага Савета БССР, на бясплатны праезд па ўсёй тэрыторыі ССРСР на ўсіх відах транспарту.

нікаў. Гэта кнігі з дароўнымі надпісамі аўтара, рукапісы, газеты і часопісы, фатаграфіі і... машынка "ERIKA", на якой, паводле легенды, быў надрукаваны раман "Людзі на балоце".

Аднак раскрыць характар волата беларускай літаратуры дазваляюць успаміны сучаснікаў. У экспазіцыі "Ад палескіх імхоў да асвейскіх крыніц..." гэта ўспаміны І. Шамякіна "Палёт над Палессем (з кнігі "Карэнні і галіны"; Мінск, 1986).

...Яны пазнаёміліся ў снежні 1945 г. на пісьменніцкім пленуме. "...Добра помню, як падышоў да мяне высокі худы хлапчына з авіслым плячом, адразу відно было – з накалечанай рукой (плячо Мележа было пабіта асколкам бомбы) і сказаў:

– Давайце знаёміцца. Я – Іван Мележ. Твой зямляк з Хойнік".

Калі ў 1948 г. Іван Шамякін пераехаў у Мінск, то "з маладой прагнасцю акунуўся ў бурнае літаратурнае жыццё". Іван Мележ у тых гады працаваў інструктарам ЦК КПБ. Здароўе і пасада не дазвалялі яму прысутнічаць на "гарачых дыспутах" пісьменнікаў, "ён як бы заставаўся ў баку ад таго нашага жыцця, знешне, безумоўна, бо па сутнасці, па ўвазе да літаратурнага працэсу ён заўсёды быў якраз у самым эпіцэнтры". Гэтая адасобленасць не давала Шамякіну зблізіцца з Мележам так, як ён зблізіўся ў тых гады з А. Макаёнкам, П. Глебкам, А. Кулакоўскім, І. Грамовічам, У. Шахаўцом, К. Кірэнкам, М. Аўрамчыкам.

МУЗЕЙНЫ
КВАРТАЛ

Пасябравалі пісьменнікі пазней, у 1953-м, калі пасяліліся ў знакамітым доме па вуліцы Карла Маркса. Кватэры былі на адной пляцоўцы, за сцяной свайго кабінета Шамякін чуў бранхіяльны кашаль суседа і... яго спевы. "Калі мая оперная дзейнасць замянае табе працаваць, не саромейся – стукай у сцяну, я буду спяваць на кухні, няхай слухае Кірэнка, ён – паэт", – жартаваў Мележ.

Напрыканцы 1950-х гг. яны зноў сталі суседзямі – Іван Паўлавіч сагітаваў Шамякіна пабудоваць лецішча на Мінскім моры, у Ждановічах. "І на працягу кожнага лета штодня перагаворваліся са сваіх балконаў ці стоячкі каля нізкага плота, пазней – каля сеткі, якая размяжоўвала нашы сядзібы".

Пад дачы аддалі пустэчу, зарослую лазой, асінікам, рэдкімі маладымі бярозамі. Насуперак перакананням суседзяў-садаводаў, якія бязлітасна выкарчоўвалі пустазелле, і членаў сям'і Іван Мележ пакінуў дзве бярозкі каля самай веранды і ахоўваў іх як вялікую каштоўнасць. У гэтай "глухой абароне" яму актыўна дапамагаў яшчэ адзін сусед па дачы – Піліп Пестрак, "летуценнік, паэт, аграном, вялікі прыродалюб". Іван Пятровіч узгадваў, як Піліп Сямёнавіч, прачытаўшы "Людзей на балоце", прышоў да яго з пляшкай віна, яны сядзелі да позняй ночы, «і старэйшы наш сябра, вядомы рэвалюцыянер, чалавек дзіўнага лёсу і вельмі складанага характару, расказваў мне сюжэт рамана, хоць я прачытаў кнігу раней, па-свойму, па-пестракоўску, вытлумачваў характары і... часта выгукваў: "Паэзія, браце! Сапраўдная паэзія!"».

Як мяркуе Шамякін, Іван Паўлавіч пазбягаў блізкага сяброўства з Пестракам з-за таго, што той часам высмейваў "мележаўскі аскетызм". Аднак не даводзіцца сумнявацца, што Мележ высока цаніў і паважаў Піліпа Сямёнавіча: у фондах музея захоўваецца кніга "Што ён за чалавек" (Мінск, 1961) Івана Мележа з дароўным надпісам: "Піліпу Пестраку – выдатнаму пісьменніку, Рэвалюцыянеру, Чалавеку – ад сэрца Іван Мележ. 3.12.61г.".

Жывучы па суседстве, Шамякін і Мележ часта размаўлялі пра літаратуру. "Першае, на што я звярнуў увагу, – гэта больш сур'ёзнае, чым у многіх з нас, стаўленне Мележа да сваёй творчай працы". Паводле ўспамінаў Івана Пятровіча, Мележ лічыў ненармальным сумяшчэнне службы, што адбірала самы прадуктыўны час, з літаратурнай працай, якой "прыходзілася займацца або ўначы, як пісаў я, або рана раніцой,

да службы, як пісаў Мележ, калі рабіў у ЦК КПБ”.

З “Палёту над Палессем” мы даведваемся, як па-рознаму Шамякін і Мележ ставіліся да сваёй працы. “Я мог больш гаварыць пра жыццё, расказваць розныя факты, здарэнні, рабіць гіпотэзы, ставіць праблемы, з чым Іван Паўлавіч часам згаджаўся, а што-нішто аспрэчваў. Я ніколі не гавару пра твор, над якім працую, саму блізкаму чалавеку, нават Андрэю Макаёнку, ніколі не расказваю ніводнага сюжэтнага ходу, ніводнай сітуацыі. Усё роўна як баюся, што, раскажаўшы, не здолею напісаць.

Мележ быў інашага складу. Ён якраз многа і ахвотна гаварыў пра ненапісанае, пра тое, што думае пісаць, расказваў і сюжэт, і схему развіцця характараў, як бы раіўся, як бы правяраў на суб’ядніку тое, што нарадзілася ці нараджаецца, але яшчэ не цалкам акрэслілася, выкрышталізавалася, не перайшло на паперу”.

“Працаваў Мележ сістэматычна, заўсёды ставячы працу над раманамі вышэй за любую

СПРАВКА

Водитель Шамякин Иван Петрович
(фамилия, имя, отчество)

экзамены по правилам движения сдал в _____

Минском пер. СТК ул. 134

Комиссия: Головко

М. П. „2“ мая 1973 г.

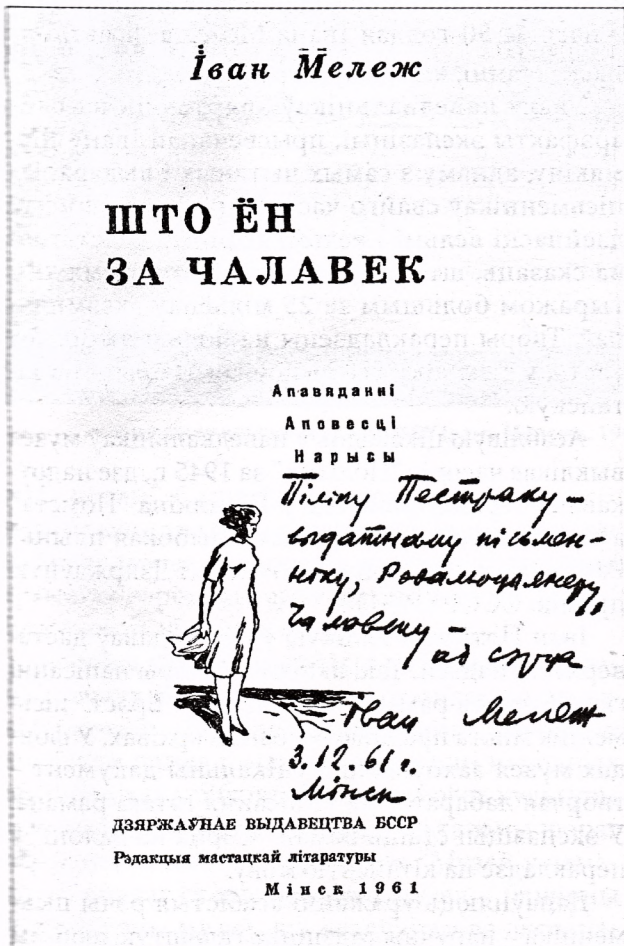
Документом на право управления транспортными средствами не служит.

Даведка аб тым, што кіроўца Іван Шамякін здаў экзамены па правілах дарожнага руху 2 скарвіка 1973 г.

іншую. Працаваў многа. Асабліва ў апошнія гады. Безумоўна, ведаючы невылечнасць сваёй хваробы, ён яўна спяшаўся, каб здзейсніць найбольш сваіх задум”.

Наколькі сур’ёзна Іван Паўлавіч працаваў над трылогіяй “Палеская хроніка”, Шамякін пераканаўся, калі чытаў незавершаныя раздзелы і рабочыя запісы да другой часткі рамана “Завеі, снежань”. Ён прыгадваў, што шмат з занатаванага Мележам на палях – “куды павярнуць сюжэт, як раскрыць сітуацыю, якім чынам развіваець характар героя” – чуў падчас іх размоў досыць даўно, калі аўтар працаваў яшчэ над “Подыхам навальніцы”. “Ён выношваў кожную сітуацыю, кожны персанаж, верны свайму творчаму прычыпу: нічога ў мастацкім творы няма другараднага, няма другарадных персанажаў, сітуацый, публіцыстычных ці лірычных адступленняў, усё павінна быць як у добра зладжаным сімфанічным аркестры, тады толькі атрымаецца сапраўдная музыка. Раманы Івана Мележа – сапраўдныя сімфоніі народнага жыцця”.

Літаратурна-дакументальная экспазіцыя “Ад палескіх імхоў да асвейкіх крыніц...” дазволіць наведвальнікам Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры ўбачыць народных пісьменнікаў Беларусі Івана Шамякіна і Івана Мележа не кананічнымі забранзавелымі постацямі, а жывымі людзьмі, з жыццёвага досведу, пачуццяў, роздумаў якіх нарадзіліся геніяльныя, бездакорна праўдзівыя карціны народнага жыцця, раскрываліся глыбіні беларускага характара.

Дарчы надпіс Івана Мележа Піліпу Пестраку на кнізе “Што ён за чалавек”.

**МУЗЕЙНЫ
КВАРТАЛ**